

Af Eddie Danielsen

Den meningsfulde beskæftigelse

For Risskov-anstaltens første leder, Harald Selmer, var den væsentligste og mest virkningsfulde terapi den meningsfulde beskæftigelse. For de højere samfundslag var den intellektuelle eller musiske beskæftigelse i højsædet, mens det for middelklassen og almuen var det praktiske og håndværksmæssige, der var i centrum. Fra anstaltens åbning i 1852 etableredes der en række værksteder inden for hospitalets rammer. Sammen med arbejdet i park, landbrug og den daglige husholdning var værkstederne afgørende skridt på vejen tilbage mod samfundet for de helbredelige patienter. Samtidig var beskæftigelsen en altafgørende terapeutisk og stabiliserende rutine i de uheldelige patienters dagligdag. To af de mange funktioner, som naturligt bidrog til hospitalets drift gennem produktion af diverse tryksager, var trykkeri og bogbinderi.

Prøvetryk fortæller historie

Trykkeriet fremstillede materiale, som på forskellig vis indgik i hospitalets forretningsgang, det være sig inventaroversigter, en opgø-

Den gamle trykpresse, fremstillet af I. G. A. Eickhoff, København 1865. Da trykkeriet først åbner i 1880'erne, må vi formode, at maskinen er købt brugt. Trykpressen er beregnet til korrekturtryk og man kan kun trykke en side ad gangen.

relse af ægproduktionen i anstaltens hønsehold, ordensregler – alle tænkelige forhold, som på den ene eller anden måde berørte patienter og personale. Vi kan nævne udformningen af en ansættelseskontrakt fra det tidlige 1900-tal – eller et skema over de mest almindelige psykiatriske diagnoser og de dertil hørende sympto-

mer, muligvis til akut brug for det menige personale, når psykiateren ikke selv var til stede. Et indslag som: “Reglement for Brugen af WC i Frostveir” fra 1902 skal vi heller ikke være foruden. Her får personalet en række praktiske anvisninger: “... Skal Rummet atter bruges, maa Opsynet, forinden Patienten indlades,

overbevise sig om, at Skyllebeholderen ikke er frossen. Frysningen viser sig ved, at Sæder ikke lader sig klappe ned ... Der maa da først fyldes kogende Vand paa Beholderen ...”

Hospitalets bogbinderi

Allerede på en arkitekttegning fra 1866 kan vi lokalisere anstaltens bogbinderværk-

Fra bogbinderværkstedet ser vi på hylden fornedet maskinskårne såkaldte "messingfileter" med forskellige mønstre, beregnet til prægning af bogryggen, almindeligvis med bladguld. På mellemste hylde er der til højre en tændstikæske, indbundet som bog. Øverst til venstre står en flaske med snitfarve til brug ved indfarvning af bogens tre snitflader.

sted, placeret i den gamle hovedbygningens afdeling B for rolige mandlige patienter af "Middelklasserne". Værkstedet er dog også "... efter Omstændighederne disponibelt for Afdelingen C" – som bebos af "... Urolige Patienter af de højere og Middelklasserne ...". Senere finder vi bogbinderiet i andre lokaler. Det har altså ca. 20

år mere på bagen end trykkeriet. Af andre værksteder for den meningsfulde beskæftigelse kan vi nævne skomagerværkstedet, og for kvinderne vævestuen, som fra åbningen i 1852 er placeret i et lokale i hovedfløjens stueetage på afdelingen for 2. classes "Fruentimmere". Værkstederne for den

meningsfulde beskæftigelse har med altså gennem årene været spredt over forskellige lokaliteter på hospitalsområdet. Værksted Vest var eksempelvis beliggende i den enetages længe, hvor der tidligere blandt andet var hestestald og sadelmagerværksted. I dag rummer bygningen Museumscafe og bruger-kiosk.

Trykkeriets historie

Ifølge de tilgængelige kilder åbnede hospitalets trykkeri som patientværksted i 1880'erne. Den store korrekturpresse, som findes i Museum Ovartacis udstilling, er af mærket Eickhoff. Den er fremstillet i København i 1865 og er derfor sandsynligvis købt brugt.

Trykkeriet er fra sin begyndelse en del af Værksted Øst, beliggende i den gamle hovedbygningens kælder under Kvindeafdelingen. Her befandt det sig stadig næsten 100 år senere i 1977, da der fremstilledes en fotostatus med dokumentation af alle afdelinger og aktiviteter ved Hospitalets 125 års jubilæum. Sideløbende med det gamle, og langt hen ad vejen teknisk forældede trykkeri med de oprindelige maskiner, finder vi i samme fotostatus fotos fra det moderne offsettrykkeri, der på dette tids-

punkt holder til under loftet i den nordlige af de to lave administrations- og køkkenlænger, som er beliggende foran den gamle hovedbygning. Her er der altså tale om en vis overlapning. Den kan have været begrundet i et hensyn til ældre langtidspatienter, som havde glæde af de daglige rutiner omkring arbejdet i det gamle trykkeri.

Jydske Asyls Aftenlæsning

Ved Hospitalets 50 års jubilæum i 1902 skriver anstaltens leder, overlæge Frederik Hallager i Jubilæumsskriftet: "Jydske Asyl 1852-1902" følgende:

"... Paa Kvindesiden findes endvidere "Jydske Asyls Bogtrykkeri", hvorfra mange af Anstaltens Tryksager udgaar. Her trykkes saaledes "Jydske Asyls Aftenlæsning", der redigeres af en af de yngre Læger, og hvis Indhold leveres af Asyllets Patienter og Funktionærer.

"Aftenlæsning" begyndte som Maanedsskrift og udkom senere i meget tvangfri Hæfter. Efter en længere Pavse udsender Tidsskriftet nu et Jubilæumsnummer. Det største Arbejde, der er udgaaet fra Trykkeriet, er et Katalog over Asyllets videnskabelige Bibliotek, en Bog paa over 70 Sider. Det fortjener at fremhæves med

Brikkernes Plads paa Brædtet

ved Spillets Begyndelse er vist paa Planen.

Naar Spillet paabegyndes borttages Brikken 9, hvorefter det er Opgaven at faa Brikken 10 hen paa Plads hvor Brikkerne 3 og 4 staar, idet de herfor nødvendige Omflytninger foregaar ved at forskyde Brikkerne paa det af Rammen omsluttede Brædt, uden at Brikkerne løftes op fra dette; herved er 1ste Del af Opgaven løst. — 2den Del af Opgaven gaar ud paa at faa Brikken 10 tilbage til sin Plads som ved Spillets Begyndelse, og denne Del af Opgaven vil ofte volde lige saa stor Vanskelighed som 1ste.

Trykkeriet fremstillede mængder af forskelligt materiale, som på forskellig vis indgik i anstaltens daglige gang. Denne tryksag har formodentlig været at finde i patienternes opholdsstue. Den giver en instruktion til et brætspil, som kan minde om en todimensional version af Rubiks terning.

Paaskønnelse, at den unge Dame, der under sit Ophold her som Patient har trykt Kataloget, erklærede sig villig til at opsætte sin Afrejse en Tid, fordi hun først ville have Arbejdet færdigt ...”

Vi finder også beretninger fra andre europæiske anstalter om fremstilling af tryksager som terapeutisk beskæftigelse. I sin rejsebeskrivelse fra 1856: “En med kongeligt stipendium foretaget Reise” omtaler den norske psykiater, Ludvig Dahl, et “Organ”, altså et periodisk tidsskrift, som skrives, trykkes og udgi-

ves på to skotske asyler – de modsvarer fuldstændig “Jydske Asyls Tidende”, som produceres og udkommer på anstalten i Risskov i en årrække fra 1900: “... Hvad der især i mine Øine hæver disse Asyler fremfor de engelske, er, at de ikke udelukkende ere bestemte for en enkelt Classe, men at alle Stænder ere repræsenterede, og at paa denne Maade Asyllivet kan udvikle sig mere organisk, idet Enhver lettere finder sin rette Plads og Virksomhed. Livet i saadanne Anstalter bliver mere mang-

Fluesmækkeren: Et kærligt kaldenavn for en sejlivet lille trykmaskine, som er blevet anvendt i hospitalets trykkeri helt op i 1970'erne. Når man drejer på håndtaget på siden af maskinen, føres to valser op til og hen over tryksværten, hvorefter valserne på tilbagevejen påfører satsen en passende mængde trykfarve. Nu klapper fluesmækkeren sammen, og voila! – Vi har trykt en side.

foldigt, Anstalten faaer flere af de nødvendige Betingelser for ligesom at blive en lille Stat i Staten, der i visse Maader er sig selv nok. Denne Stat mangler da heller ikke sin offentlige Mening, og denne har baade i Dumfries og Edinburgh sit Organ i et ugentlig eller hver 14de Dag udkommende, af en eller anden litterær Patient redigeret Blad, der giver et ganske godt Billede af de Elementer, Meninger og Følelser, som røre sig i denne lille Verden. Lyriske Udbrud syntes at udgjøre Hovedindholdet. Det trykkes

naturligviis i Anstaltens eget Bogtrykkerie ...”

I skrivende stund i 2014 lever Hospitalets trykkeri i bedste velgående, og patienter har stadig deres daglige gang der. Det har altså opretholdt sin ca. 120-årige funktion som et beskæftigelsesterapeutisk tilbud.

Harald Selmers terapi – At både det at læse litteratur som det at mangfoldiggøre den er en af vejene til helbredelse, er stadig gangbar –